

İZMİR'İN GÖRSEL TARİHİNİ OLUŞTURAN FOTOĞRAFÇILAR

Doç. Dr. Işık SEZER*

ÖZET

Makale kapsamında, İzmir'in görsel tarihini oluşturan öncü fotoğrafçılar ve ilk fotoğraflardan 1960'lı yıllara uzanan görsel süreç incelenmiştir.

İzmir coğrafi konumu, kültürel yapısı ile tarihin her döneminde önemli ve öncü vasfını koruyan bir şehir olmuştur. 8-16 Şubat 1840 yılında Goupil Fesquet tarafından ilk kez fotoğrafları çekilen İzmir şehri, Türkiye Cumhuriyeti kurulana dek çok sayıda yabancı uyruklu fotoğrafçıya ve fotoğraf stüdyosuna ev sahipliği yapmıştır. Bu süreçte çekilen fotoğraflar, pazarlanan fotokartlar ve kartpostallar sayesinde İzmir'in görsel tarihi oluşmaya ve kültürel kimliği dünya ile paylaşılmaya başlamıştır. İzmir'de stüdyoları olan Rubellin, Svoboda, Bonfils ve İstanbullu Abdullah Biraderler, Pascal Sebah, Policarp Jolier ve vb. tarafından çekilen fotoğraflar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İzmir hakkında bize önemli bilgiler sunmaktadır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında Hamza Rüstem, Resne Fotoğrafhanesi'nin kurucusu Rahmizade Bahaettin Bediz, Fikri Göksay ve Mustafa Kapkın stüdyolarında yetişen çok sayıda genç fotoğrafçı, kendi stüdyolarını açarak kentin kültürel kimliğine katılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kent fotoğrafı, Fotokart, Kartpostal, Kent Arşivi, Fotoğraf Stüdyosu

*Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Bölümü İzmir/Türkiye
ozdal1991@gmail.com

PHOTOGRAPHERS MAKE UP THE VISUAL HISTORY OF İZMİR

Assoc. Prof. Dr. Işık SEZER*

ABSTRACT

Within the scope of the article, pioneering photographers from İzmir's visual history and visual process from the first photographs to the 1960s were investigated.

İzmir has been an important and pioneering city in terms of geographical location, cultural structure, which preserves the qualities in every period of history. İzmir was first photographed by Goupil Fesquet in February 8-16 1840. Until the foundation of the republic of Turkey, İzmir has hosted many foreign national photographers and photo studios. Since then, the cultural history of İzmir has begun to be established via visual forms like photos, photo cards and postcards which have been shared with the world. With photograph studios in İzmir, images captured by photographers like Rubellin, Svoboda, Bonfils, Abdullah Frères, Pascal Sebah, Policarp Jolier etc, from Istanbul, we get information about the the last period of the Ottoman Empire and İzmir. After the proclamation of the Republic, many young photographers who apprenticed in studios like Hamza Rustem, Rahmizade Bahaeddin Bediz, the founder of photographic studio Resne, Fikri Göksay and Mustafa Kapkın, opened their own studios and contributed to the city's cultural identity.

Keywords: *City Photography, Photocard, Postcard, City Archive, Photo Studio*

1. GİRİŞ

Fotoğraf var olan gerçekliği hızla kaydetmesi, yaygınlığı ve anonim yapısı ile süreç içerisinde görsel tarih ve belleğin, arşivlerin oluşmasını sağlayan en önemli araçtır. Bu nedenle icad edildiği 1839 yılından bugüne tüm dünyada kentsel belgelenenin vazgeçilmez bir unsurudur. 1850'lerin sonunda, başarılı ve çok yönlü bir fotoğrafçı olarak ün kazanan Charles Marville 1862'den itibaren, Paris şehrinin resmi fotoğrafçısı olarak, "III. İmparator Napolyon ve baş şehir plancısı Baron Georges-Eugène Haussmann tarafından başlatılan radikal modernizasyon programının özelliklerini belgeledi" (www.metmuseum.org). Avrupa ve Amerika'da hızla gelişen resmi ve ticari kent fotoğrafları üretimi kısa sürede tüm dünyayı kapsadı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan II. Abdülhamid'in sarayda fotoğraf stüdyosu kurducağı derecede fotoğrafa olan ilgisi, fotoğrafçılığın sarayın himayesinde gelişmesini sağlamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık yönetimi süresince (1876-1909) bütün Osmanlı imparatorluğu toprakları, kent dokuları ve mimari zenginlikleri, arkeolojik ve doğal kaynakları, hastaneleri, fabrikaları vb. yanı sıra kültürel özellikleri ile de fotoğraflanmıştır. Saray ahalisinden, devlet memurlarına, mesleklerden azınlıkların giysilerine tüm Osmanlı toprakları görsel kayıt altına alınmıştır. Saraya bağlı olarak çalışan Abdullah Biraderler (Kevork, Hovsep, Vichen), Vasilaki Kargopoulo, Pascal Sebah, Bogos Tarkulyan vd. tarafından oluşturulan Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri, dünyanın en önemli fotoğraf koleksiyonlarının başında gelmektedir. Sözü edilen koleksiyon "İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'ne bağlı IRCICA Kütüphanesi'nde yapılan ilk tespitte göre, mükerrerler dahil 962 albümde toplanmış, 38599 kareden meydana gelmiştir. Fotoğrafçı ve fotoğrafhane olarak ise ilk tespitlere göre varılan adet 263' dür." (Kocaişık vd. 2015:504). 2000'li yıllardan itibaren çeşitli seçkilerle kitaplaştırılan bu fotoğraflar, resmi görsel tarihimiz adına önemli bilgiler içermektedir.

1840 – 1900 Arası İzmir Fotoğrafçıları

Osmanlı imparatorluğunun gözde liman şehirlerinden olan İzmir, fotoğrafın icadından itibaren sürekli görüntülenen ve çok sayıda fotoğraf stüdyosuna ev sahipliği yapmış bir şehirdir. İzmir'in ilk fotoğrafları, öncü daguerreotype kullanıcıları Frederic Goupil Fesquet tarafından 08-Şubat-1840 tarihinde İena gemisinin güvertesinden çekilmiştir (Kocaişık vd.2015:504). Fesquet'in, ressam Horace Vernet (1789-1863) ve Charles Marie Bouton ile gerçekleştirdiği Mısır, Beyrut, İstanbul gezisinin fotoğrafları 'Voyages d'Horace Vernet en Orient'(Görsel1) başlıklı seyahat güncesinde ve daha sonra Paris'de N.P.Lerebours tarafından 1840-44 periyodunda uzak doğuya düzenlenen çeşitli gezilere ait fotoğrafların yer aldığı 'Excursions Daguerriennes: Vues et Monuments Les Plus Remarquables du Globe' (Paris, 1841-42) albümlerinde yer almıştır (Görsel 2).

Görsel 1. Goupil-Fesquet, 1843

Görsel 2. P.N.Lerebours, 1842, *Excursions Daguerriennes: Vues et Monuments Les Plus Remarquables du Globe*,

1843 yılında Maxime du Champe İzmir, Efes ve Manisa'nın fotoğraflarını çekerek İstanbul'a geçmiştir. Bu seyahatin fotoğraflı kitabı 1848 yılında 'Souvenirs et Peysages d'orient: Smyrne, Ephese, Magnesie, Constantinapol' (Kocaişık vd. 2015:504) adıyla Paris'te yayınlanmıştır.

İzmir'in kozmopolit yapısı fotoğrafın kent genelinde benimsenmesinde ve talep edilmesinde etkili olmuştur. Levantine Heritage Foundation'a bağlı olarak Fabio Tito ve forum üyelerinin 2010 yılında yayınladıkları araştırmaya göre 1860-1922 yılları arasında İzmir'de Levantenlere ait "62 fotoğraf stüdyosunun" (levantineheritage.com) faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Fotoğraf stüdyoları çoğunlukla portre ve ticari fotoğraf alanında hizmet vermektedirler "Frenk Sokağı ile Gül Sokağı'nda yoğunlaşan fotoğrafçıların, bazı ilanlarda fiyat tarifesi ile sundukları hizmetin türüne ve ayrıntılarına ilişkin kısa bilgilere de rastlanmaktadır. Örneğin, Michel adı ile kaydedilmiş olan ve Gül Sokağı 47 numarada olduğunu anlaşılan fotoğrafçı, ½ düzinesi ¼ Mecidiye'den hatıra portre fotoğrafları ve 1 Lira'ya doğal büyüklükte portreler bastığını belirtmiştir" (Daşcı 2012:3). Bu stüdyolar arasında yer alan Svoboda ve Rubellin ayrıca İzmir kentini ve çevresini de fotoğraflıyorlardı. Rus kökenli Alexander Svoboda İzmir'de 1850 yılında stüdyosunu açmıştır. Avrupalı aristokratların doğu Akdeniz ve kutsal toprakları kapsayan "grand tour" seyahatleri için hazırladığı albümlerin yanı sıra "Seven Churches of Asia" (1869) albümü oldukça ilgi görmüştür. Svoboda'nın fotoğrafları sıklıkla ahşap oyma yöntemi ile çoğaltılarak 'Le Tour du Monde'(http-3) gibi dergilerde de yayımlanıyordu (Görsel 3). Fransız kökenli olan Rubellin 1860 yılında İzmir'de stüdyosunu kurmuş, ticari işlerin yanı sıra İzmir çevresi ve antik kent fotoğraf albümleri ile tanınmıştır. 1900 yılında stüdyo "Rubellin pere et fils" (http-4) adıyla faaliyetlerine devam etmiştir (Görsel 4).

Görsel 3. Svoboda,1865,Liman ve Sarı Kışla

Görsel 4. Rubellin,1878,Eşrefpaşa Türk Mezarlıkları

İzmir’de stüdyoları olan Felix ve Adrien Bonfils de İzmir manzaralarını kaydediyorlardı. Dönemin fotoğraf teknolojisi, fotoğrafın kaydedileceği cam ve metal plakalar, kaydetme ve sabitleme solüsyonlarını hazırlamak için gerekli kimyasallar ve ekipman ile yaklaşık insan boyutunda bir Daguerreotype aracıdır. Bu kadar araç gerecin taşınması için yerine göre at arabası ve fotoğraf çekimlerinin gerçekleştirilebilmesi için de en az bir asistana ihtiyaç vardır. Tüm bu zorluklara üretilen fotoğrafların biricik olması da eklenince, günümüze ulaşan cam levha vb. kayıtların her anlamda değerini arttırmaktadır.

1895 yılında İstanbul’da çerçevci dükkanı işleten Max Fruchterman’ın ek gelir amacıyla bastırıldığı “İstanbul fotoğraflarını kapsayan ilk kartpostal serileri” (Sandalcı 2000:6) büyük ilgi görmüş, kısa sürede bütün Avrupa’ya yayılmıştır. Bu ticari başarının bir sonucu olarak İstanbullu fotoğrafçılar Pascal Sebah, Abdullah Biraderler, Policarpe Jollier İzmir’in fotoğraflarını da çekmişler, bu fotoğraflar fotokart ve kartpostal serilerinde kullanıldığı gibi Yıldız Saray Albümleri’nde de yer almışlardır.

Fotoğraflar ağırlıklı olarak İzmir’in genel görünümü, Konak, Liman bölgesi, Kemeraltı, Kordon, Karşıyaka bölgelerinde ve bağlı ilçelerinde çekilmiştir. Kent manzaralarına ilaveten kentin sosyal yaşamı, meslekler, kıyafetler de fotoğraflanmıştır.

Fotoğrafın Osmanlı topraklarına gelişinden günümüze İzmir kentine ait fotoğraflara, belgeleri ve bu kaynaklardan üretilmiş yayınlara İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi’nde düzenli bir şekilde ulaşmak mümkündür. Ancak çoğu fotoğrafı çeken kişinin kimliği belli değildir. Bu konuda 1997 yılında Prof. Dr. Çınar Atay tarafından Suna İnan Kırak Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Fotoğraf Koleksiyonu’ndan derlenen fotoğraflarla hazırlanan “19. Yüzyıl İzmir Fotoğrafları” kitabı önemli bir kaynaktır. İzmir Büyükşehir Kültür Yayınlarından çıkan Seyhun Binzet koleksiyonundan Sabri Yetkin, Fikret Yılmaz tarafından hazırlanan “İzmir Kartpostalları 1900” kitabı da bu döneme ışık tutan önemli kaynaklardandır.

Cumhuriyet Dönemi İzmir Fotoğrafçıları

09 - Eylül - 1922 Türk askerlerinin İzmir'i alması ile son bulan Kurtuluş Savaşı'nın sevinci yaşanırken 13-18 Eylül tarihlerinde yaşanan Büyük İzmir Yangını kentin yarısının yok olmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet dönemi İzmir'i gözler önüne seren fotoğrafları ile tanınan Hamza Rüstem (Girit 1876), 1924 yılında İzmir'de fotoğraf stüdyosu açan ilk Türk olarak kayıtlara geçmiştir. Rüstem, Bursa'da askeri mühendislik eğitimi sırasında Jön Türklük suçlaması ile yargılanmış, cezasını çekmek için bugün Libya sınırlarında bulunan Fizan'a jandarma eşliğinde giderken, yolda kaçmış ve sadece üzerindeki kıyafetler olduğu halde Girit Kandiyeye sığınmıştır. Bahaettin Bediz Fotoğrafhanesine (1896) çırak olarak girmiş ve kısa sürede kalfalığa yükselmiştir. 1909-1924 yıllarında Girit'te Fotografion Bahaeddin Hamza Rüstem stüdyosunu yöneten Hamza Rüstem, 1924 yılında İzmir'e döner ve Bahaettin Fotoğrafhanesi Sahibi Hamza Rüstem ünvanı ile fotoğrafhanesini açar. 1927 yılında ustası Bahaettin Bediz'in İzmir'e taşınmasında etkili olur ve ünvanını "Hamza Rüstem" (Rüstem 2007) olarak değiştirir (Görsel 5,6).

Görsel 5. Hamza Rüstem, Efes

Görsel 6. Hamza Rüstem, Konak, İzmir

1926-1935 yılları arasında İzmir Valiliği ve 1925-1928 yıllarında aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de sürdüren Vali Kazım Dirik Paşa döneminde, İzmir hızlı bir kalkınma süreci yaşamıştır. "18-Nisan-1927 tarihinde Vali Kazım Paşa, İzmir Ticaret Odası ve Belediye yetkilileri ile yapılan toplantı sonunda, 4-25 Eylül tarihleri arasında bir sergi düzenlenmesi kararı alındığını açıklamıştır" (Atilla 2000:6). 4-Eylül-1927 tarihinde bugünkü Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi salonlarında '9 Eylül Sergisi' adıyla ilk sergi açılmıştır. Bu sergiyi 80 bin kişi izlemiş, katılanlar arasında 72 yabancı şirket de yer almıştır.1928'de açılacak olan ikinci '9 Eylül Sergisi' için "belediyenin 24 bin afiş ve el ilanı bastırması, postanelerin "İkinci İzmir 9 Eylül Sergisine İştirak Ediniz" damgası kullanması"(Atilla 2000:6) sergiye verilen önemin kanıtıdır. Bu çabaların sonucunda 9 Eylül sergisine 150'den fazla yabancı şirket başvurmuştur. Bu sergiler kapsamında İzmir Belediyesi tarafından yayımlanan "İzmir Albümü" Foto Resne'nin fotoğrafları ile sergiye katılan tüm yabancı heyetlere ve belediyelere takdim edilmiştir (Görsel7). Henüz harf devrimi (24-Kasım-1928) gerçekleşmediği için fotoğraf alt bilgileri Fransızca ve Osmanlıca olarak verilen albüme 'Smyrne se Florissant' (Gelişen/Bayındır İzmir) alt başlığı kullanılmıştır. Albüme yer alan 60 adet fotoğraf kapsamında, İzmir'in resmi kurumları, fabrikaları, hastane ve eğitim kurumları, ören yerleri ve bağlı belediyelerin manzaraları yer almaktadır. Fotoğrafları çeken Foto Resne'nin sahibi Bahaettin Rahmi Bediz (1875-1951) Girit Kandiyede 1896-1908

yıllarında fotoğrafçılık yapmış, Girit'in 6-Kasım-1908'de Yunanistan'a katılması ile fotoğrafhanesini çırağı Hamza Rüstem'e 'Fotografion Bahaeddin Hamza Rüstem'(Rüstem 2007) ünvanı ile devrederek İstanbul'a göçmüştür. 1909 yılında "Babıali caddesi no;59 Serveti Fünun Matbaası Karşısı" (Ak 2004:75) adresinde 'Resne Fotoğrafhanesi'ni açarak İstanbul'da ilk Türk fotoğraf stüdyosunun sahibi olur. Bediz'in çok kültürlü kimliği, yabancı dil bilmesi, ileri görüşlülüğü ile ilk fotoğraf okulu kurma girişimi ve "1924 yılında Ankara İktisad ve Ticaret Vekaletine Türkiye'de fotoğraf film ve kağıdı üretimi için fabrika kurması için kendisine yardım edilmesini talep eden gerekçeli bir rapor yazmıştır"(Ak 2004:93). Ancak bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bahaettin Rahmi Bediz İstanbul'daki stüdyosunu 1909-1927 yılları arasında çalıştırmış, işlerin kötü gitmesi nedeniyle devrederek İzmir'e taşınmıştır. İzmir'de 1927-1936 yılları arasında 2. Beyler sokak, Ahenk çıkmazında Resne Fotoğrafhanesini çalıştırmıştır. Aynı zamanda İzmir Arkeoloji Müzesi fotoğrafçılığı ve Bergama, Efes, İzmir kazı fotoğrafçılığı görevlerini de sürdürmüştür. Bu yıllarda kullandığı atölye zarflarının bir kaşesinde "En kıdemli Türk fotoğrafhanesidir. Tarih-i Tesisi 1896. 1917 İstanbul Hilal-i Ahmer Sergisi Madalyası. 1927 İzmir 9 Eylül Sergisi Altın Madalyası kazanmıştır" (Ak 2004:128) yazmaktadır. Resne fotoğrafhanesi ve Hamza Rüstem'in yanında yetişen çok sayıda genç İzmir'in çeşitli semtlerinde kendi stüdyolarını açarak fotoğraf kültürünün yaygınlaşması ve kentin sosyal hayatının zenginleşmesinde etkili olurlar.

Görsel 7. İzmir Albümü, Resne Fotoğrafhanesi,1928

Görsel 8. İzmir Albümü, Resne Fotoğrafhanesi,1928

İzmir'i 1930'lardan itibaren ticari amaçla fotoğraflayanlardan Cemal Yalkış ve Ethem Ruhi Tağa paha biçilmez görsel tarih materyalleri bırakmışlardır. 'Foto Cemal' ya da sadece 'Cemal' imzalı eski İzmir fotoğraflarının sahibi olan Cemal Yalkış, "1927 Akhisar manevralarında Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk fotoğraflarını çekmiştir. 1.Kolordu ve 57.Tümen'in de fotoğrafçılığını yapan Yalkış'ın fotoğrafları daha sonra 1.Kolordu tarafından albüm haline getirilmiştir" (Ak 2001:123). Kemeraltı'nda 1938 senesinde açtığı "Foto Cemal Kitabevi Kırtasiye Kartpostalcılık Fotoğraf Amatör İşleri" adlı dükkân, 1981'e kadar hizmet vermiştir. Cemal Yalkış'ın İzmir fotoğrafları, kendi derlemesi olan "Kalbim Ege'de Kaldı" ve İzmir Ticaret Odası tarafından hazırlanan "Cama Yazılan Tarih" (Tatlıbal 2015) isimli albümlerde toplanmıştır (Görsel 9).

Ethem Ruhi Tağa (Tatlıbal 2015) ise eskiden Yolbedesteni olarak bilinen, Kemeraltı'nda şimdiki Mirkelamoğlu ve Selvili Hanların bulunduğu bölgede fotoğrafçı olarak çalışmıştır. 1942 yılında İzmir'de fotoğraf stüdyosu açan ressam Hüseyin Fikri Göksay (1909-1994) portre fotoğrafçılığında yeni bir anlayışın önderliğini yapmıştır. 1948 yılında iki sayı yayınlanabilen "Fotoğraf Dergisi"ni (Ak 2001:120) çıkardı. Fotoğraf sanatının sevilmesi ve yayılmasında büyük katkılarda bulunmuştur (Görsel10).

1943 yılında Karşıyakada ilk stüdyosunu açan Mustafa Kapkın (1924-1975), portre fotoğrafçılığının beraberinde "1952'de su altı fotoğrafçılığı ve filmciliğine başlamıştır. Kapkın'ın su altı fotoğrafları ilk kez 18-Eylül-1953 tarihinden başlayarak Hürriyet gazetesinde altı hafta süreyle yayınlanmıştır"(Ak 2001:281). Su altı arkeolojisine ait fotoğrafları Hayat Mecmuası ve National Geographic vb. yerli yabancı çok sayıda yayında yer almıştır. Ticari amaçla düzenli olarak gerçekleştirdiği İzmir kentine ait fotoğraf serileri, kent görünümünün beraberinde ören yerleri, fabrikaları vb. havadan fotoğrafları da kapsamaktadır (Görsel 11).

Görsel 9. Yalkış, Kordon, İzmir, 1960

Görsel 10. Fikri Göksay, İzmir

Görsel 11. Mustafa Kapkın,

SONUÇ

Makale kapsamında yapılan araştırma sürecinde İzmir'in 1840 yılında itibaren düzenli olarak fotoğraflandığı ortaya çıkmıştır. İzmir'in çok kültürlü yapısı sayesinde yabancı fotoğrafçıların stüdyolarını uzun yıllar işletmeleri kentin görsel hafızasının oluşmasında ve korunmasında önemli bir etkidir. Süreç içerisinde büyük oranda fotoğrafın yitip gitmesine rağmen koleksiyonerlerin azimli çabaları ile İzmir'in her dönemine ışık tutan görüntülerine ulaşmamız mümkün olmaktadır. Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Fotoğraf Koleksiyonu bu alanda temel kaynaklardır. Bunların yanı sıra Hamza Rüstem, Mustafa Kapkın vd. fotoğrafçılarımızın kişisel arşivlerinin düzenlenip paylaşımına açılması İzmir'in yakın tarihine ışık tutacaktır.

Cumhuriyet sonrası İzmir'de faaliyet gösteren fotoğraf stüdyoları portre, gelin, düğün, reklam çekimlerinin beraberinde kartpostal, takvim ve ajandalar için kent fotoğrafları üretiyorlardı. Ticari amaçla üretilen bu fotoğraflar zaman içinde İzmir'in görsel arşivinin birer parçası olmuşlardır. 1980'li yıllardan itibaren kartpostal, takvim ve ajanda talebindeki azalmalar bu amaçla fotoğraf üretiminin de zamanla yok olmasına neden olmuştur. Günümüzde ise İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin resmi görevlileri tarafından İzmir kenti düzenli olarak fotoğraflanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ak, S. A. (2000), *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı*, Remzi K., İstanbul,
- Ak, S. A. (2004), *Girit'ten İstanbul'a Bahaeddin Rahmi Bediz, İletişim yay. İstanbul*,
- Atay, Ç. (1997), *19. Yüzyıl İzmir Fotoğrafları*, AKMED, Antalya,
- Atilla, A. N. (2000), *Gelişen İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. İzmir*,
- Öztuncay, B. (1992), *James Robertson: The Pioneer of Photography in the Ottoman Empire*, Eren Yayıncılık, İstanbul
- Daşcı, S. (2012), "1893–1896 İzmir Ticaret Yıllıklarında Adı Geçen Sanatçılar ve Sanatla İlgili Meslekler Üzerine Bir Değerlendirme" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Journal of the Human and Social Science Researches | Cilt.1, Sayı:3*
- Kocaşık, D. Sinanlar Uslu, S. (2015), "Sultan II.Abdülhamid Albümlerinin Yıldız sarayı ve yapıları ekseninde incelenmesi", *Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri*, 8-10 Nisan / April 2015
- Rüstem, M. (2007), "Phographeion Bahaeddin Hamza Rustem ,Bilinen Dünyanın ticari hayatı en uzun Fotoğrafhanesidir" <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/arastirma/phographeion-bahaeddin-hamza-rustem-mert-rustem/> (Erişim Tarihi:01-09-2017)
- Tatlıbal, E. (2015), "Kemeraltı'nın Fotoğrafhane Kültürü", <http://www.egemeclisi.com/haber/22900/kemeraltinin-fotografhane-kulturu.html> (Erişim Tarihi:02-09-2017)
- Yetkin, S. ,Yılmaz, F. (2003), *İzmir Kartpostalları 1900, İzelman, İzmir*,
- <https://www.metuseum.org/exhibitions/listings/2014/charles-marville> (Erişim Tarihi: 07-09-2017)
- <http://www.acgart.gr/ACG-COLLECTION/ARTISTS/R/RubA/RubA-bio.htm> (Erişim Tarihi:01-09-2017)
- <http://www.apikam.org.tr/Bagimsiz/muze-hakkinda> (Erişim Tarihi:05-09-2017)
- <http://www.fotokritik.com/forum/konu/33393/yitirdigimiz-fotografcilar> (Erişim Tarihi:07-09-2017)
- www.levantineheritage.com/note86.htm (Erişim Tarihi:07-09-2017)
- http://www.getty.edu/research/tools/guides_bibliographies/photography_greece/photographers.html (Erişim Tarihi:06-09-2017)

GÖRSEL KAYNAKÇASI

- Görsel 1. Goupil-Fesquet, Frédéric Auguste Antoine. *Voyage d'Horace Vernet en Orient rédigé par M. Goupil Fesquet, Paris, Challamel [1843].(Hellenic Library - Alexander S. Onassis Public Benefit) Foundation* (Erişim Tarihi: 05-08-2017)
- Görsel 2. P.N.Lerebours, 1842, *Excursions Daguerriennes: Vues et Monuments Les Plus Remarquables du Globe*, (Erişim Tarihi: 05-08-2017)
- Görsel 3. Svoboda,1865, *Liman ve Sarı Kışla, Cam negatiften albümin baskı,28,2 x 26,5 cm. Atay, Çınar, 1997, 19. Yüzyıl İzmir Fotoğrafları, AKMED, Antalya, Sf:15*
- Görsel 4. Rubellin,1878,*Eşrefpaşa Türk Mezarlıkları ve Sarı Kışla, Cam negatiften albümin baskı, 25, 9x20, 9 cm. Atay, Çınar, 1997,19. Yüzyıl İzmir Fotoğrafları, AKMED, Antalya, Sf:22*
- Görsel 5. Hamza Rüstem, Efes, Mert Rüstem Koleksiyonu
- Görsel 6. Hamza Rüstem, Konak, İzmir, Mert Rüstem Koleksiyonu
- Görsel 7. İzmir Albümü, Resne Fotoğrafhanesi,1928, Atilla, A. Nedim, 2000, *Gelişen İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. İzmir*
- Görsel 8. İzmir Albümü, Resne Fotoğrafhanesi,1928, Atilla, A. Nedim, 2000, *Gelişen İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. İzmir*
- Görsel 9. Cemal Yalkış, Kordon,İzmir,1960, <http://turistdergisi.com/index.php/2016/11/13/izmir-kordonun-bilmeyen-fotograflari/> (Erişim tarihi: 21-09-2017)
- Görsel10. Fikri Göksay, İzmir, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=2781293> (Erişim Tarihi: 09-09-2017)
- Görsel 11. Mustafa Kapkın, Karşıyaka, Ahmet Kapkın Koleksiyonu

